

Mircea Eliade a cesta od mýtu k románu

JANA PÁLENÍKOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

ABSTRAKT

Štúdia predstavuje mýtus a jeho funkciu v Eliadeho literárnej tvorbe na pozadí jeho religionistickej koncepcie a funkcie mýtu. Text je koncipovaný v širších súvislostiach, aby vyniklo vzájomné prepojenie autorovej vedeckej a literárnej tvorby. Skúmaním tradičných archaických spoločností a kultúr Eliade dospel k definovaniu archaickej ontológie ako procesu historického opakovania mýtických archetypov, do ktorého sa premieta vzťah medzi posvätným a profánnym. Od skúmania archaickej spoločnosti prechádza k modernej spoločnosti, zasiahnutej relativizmom a celkovou desakralizáciou. Eliadeho riešením je návrat k prameňom, k mýtu, pretože v ňom sa ukrýva univerzálny kód, ktorý možno aplikovať aj na moderného človeka. V literárnej tvorbe to ukázal predovšetkým v románe *Svätojánska noc* a v poviedkach napísaných po druhej svetovej vojne, ktoré sú vystavané na známych, miestami modifikovaných mýtoch, obohatených o nový významový rozmer. Tým Eliade preukázal, že písaná literatúra neničí mýty, ale naopak, je schopná kreatívne predlžovať ich život.

„Patrím do generácie obetovaných spisovateľov. Ani jeden z nás nebude vedieť písať vysokým štýlom. Trpíme psychologickou nutkavosťou, kliše najnovších literárnych experimentov atď. Treba znovu objaviť **mýtické rozprávanie** (zvýraznila J. P.). Neobjaví ho však niekto taký ako ja, racionalista neschopný vychutnať si mýty.“¹

Svetoznámy historik náboženstiev a spisovateľ rumunského pôvodu Mircea Eliade poveril postavu spisovateľa Cira Partenieho zo svojho románu *Svätojánska noc* (*Noaptea de Sânziene*, 1954), aby vyslovil to, čomu sa on sám venoval po celý život: výskumu mýtov a potrebe vkladať ich do literárnych rozprávání, a tak obnovovať modernú literatúru. Svoj vzťah k mýtom vyjadril ako historik náboženstiev v dielach *Mýtus o večnom návrate* (*Le Mythe de l'éternel Retour*, 1949), *Mýty, sny a tajomstvá* (*Mythes, Rêves et Mystères*, 1957) či *Aspekty mýtu* (*Aspects du Mythe*, 1963), v ktorých sa zaoberal pôvodom mýtu, jeho štruktúrou a funkciou a zároveň vyzdvihol líniu pokračovania pôvodného mýtu cez legendu a epos až k novej literatúre. Je zástancom myšlienky, že mýtické scenáre prežívajú vo veľkých románoch dodnes. Dôkazom sú hrdinovia jeho próz, pretože skúšky, ktoré musia zložiť, majú svoj vzor v správaní sa mýtických hrdinov. V Eliadeho spracovaní sa tak pôvodné mýtické scenáre menia na literárne scenáre a schémy.

V dvadsiatych rokoch 20. storočia, keď Eliade vstupoval do literatúry, zaznamenával rumunský román nevídaný rozmach. Aj Eliade bol jeho tvorcom, a hoci nemal ambíciu stať sa aj jeho teoretikom, jednako sa nevyhol medzivojnovému teoretizovaniu o jeho vtedajšej podobe a ďalšom smerovaní. Bol zástancom predovšetkým autentického románu, vystavaného na skúsenosti vlastnej alebo niekoho iného, o čom svedčia články v dobovej tlači (napr. *Oceánografický román*, 1934; *O nepriamom románe*, 1935; *Osud rumunského románu*, 1936), predslov k románu *Stavenisko* (1930), denníkové zápisky a eseje, neskôr obsiahnuté v knižných vydaniach (napr. *Fragmentarium*, 1939). Už v tomto období sa paralelne venoval vedeckej činnosti, zaujímal ho Orient, indická filozofia, mytológie, dejiny náboženstiev, paradigmatický človek na pozadí archaických spoločností. Pre Eliadeho bolo typické, že nikdy neoddeľoval svoju vedeckú tvorbu od beletristickej. Naopak, pri každej príležitosti zdôrazňoval, že jeho knihy treba čítať a hodnotiť ako celok, v ktorom je prítomný ako vedec aj ako spisovateľ. Nemožno odtrhnúť Eliadeho-religionistu od Eliadeho-spisovateľa, keďže on sám sa usiloval využiť získané poznatky z dejín náboženstiev v umeleckej literatúre. „Ak by som mal raz interpretovať svoje knihy, mohol by som preukázať zásadnú jednotu všetkých mojich diel.“² Pojmy ako *posvätné, profánne, nerozpoznateľnosť zázraku, iniciácia, mýtus, coincidentia oppositorum, mýtický čas a priester, teror dejín* a i., s ktorými narábal vo vedeckej činnosti a na ktorých vystaval najmä svoje fantastické poviedky, dokazujú dôkladné prepojenie vedca a spisovateľa.

Podľa religionistu M. Eliadeho predstavuje archaická ontológia proces historického opakovania mýtických archetypov, čiže udalostí, ktoré sa stali raz a navždy *in illo tempore*. Osobitý záujem venoval skúmaniu tradičných archaických spoločností, pod ktorými rozumel nielen „primitívne“ spoločnosti, ale aj staré kultúry Ázie, Európy i Ameriky. Metafyzické koncepcie archaického sveta boli vyjadrené symbolmi, mýtmi a rituálmi, a keď ich skúmal bližšie, konštatoval, že odrážajú uvedomenie si určitej situácie vo vesmíre a v dôsledku toho vyjadrujú istý metafyzický postoj. Archaická ontológia vyjadrená v rôznych symboloch, mýtoch a rituáloch našla svoj výraz v rituálnom poriadku, ktorý sa ustálil opakovaním rituálnych modelov. Obraznosť treba s Eliadem chápať ako úsilie človeka objaviť vlastný stred, tak ako ho modelovo chápal archaický človek, ktorý priblížením sa k stredu dal jednotu beztvarej mase. Za hlavné nástroje Eliadeho obraznosti možno teda považovať archetyp, symbol a mýtus.³

V esejach, ktoré vyšli pod názvom *Oceánografia* (1934), sa okrem iného dočítame, že génius je v očiach ostatných ľudí hriešnikom, lebo je posadnutý symbolmi a mýtmi, ktoré iných ľudí nezaujímajú a pravdepodobne ani nebudú zaujímať. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že takto neskromne definoval sám seba, no v podstate tým naznačil myšlienku, ktorú v sebe nosil, totiž že symbióza medzi človekom a vesmírom je možná len po dôkladnom poznaní mýtických a kozmických udalostí jednotlivých národov. Vo vedeckých prácach poukazoval na skutočnosť, že všetky náboženské kultúry hľadajú svoj pôvod a zaoberajú sa vzťahom medzi posvätným a profánnym, ako aj zhodou protikladov, a tak znovuvytvárajú symbolický svet prvopočiatkov. A to je svet vzorov a modelov, ktoré stáli na počiatku všetkého.

Písanie bolo pre Eliadeho spôsobom bytia. Od skorej mladosti, ktorú prežil v Bukurešti, až po smrť na americkom kontinente v Chicagu cítil potrebu všetko si zaznamenávať. Písanie a publikovanie sa preňho stalo priam posvätnou činnosťou a istým

rituálom. Prežitý deň nebol preňho len obyčajným dňom, ale každý bol svojim spôsobom výnimočný, a tak zachytával určité okolnosti, za akých ho prežil. Jeho denníky a pamäti sú dôkazom, že sa neustále zaoberal svojim bytím a díval sa na seba v rozličných zrkadlách, ktoré si sám nastavoval. V denníkoch možno vybadať aj jeho neskorší vzťah k posvätnému, lebo práve touto kreatívnou činnosťou sa k nemu nevedomky najviac priblížil. Písať totiž preňho znamenalo vstupovať do niečoho tajomného a imaginárneho. Vzťahy medzi činnosťou vedca, autora denníkov a spisovateľa vyjadrujú aj spôsob, akým sa Eliade usiloval vyhnúť historickému času, ktorý všetko ničí, a takisto teroru dejín. Na tejto ceste bez konca sa mu podarilo odhaliť skutočný obraz života v jeho nepoznanej hĺbke a byť súčasťou tajomstiev sveta.

Ďalším motívom jeho písania bola nedôvera v to, čo sa mohlo zdať utajené v rôznych javoch a symboloch. Úspešne sa pokúšal o čo najjednoduchšiu interpretáciu zložitých javov a symbolov, avšak práve v tejto jednoduchosti sa ukrývalo čosi oveľa zložitejšie a nevysvetliteľné. Neúnavne hľadal symboly, ktorých význam ešte nikto pred ním neodhalil, ba v prozaickej tvorbe bude aj sám tvorcom nových symbolov (napr. Bukurešť ako symbol stredu). Keď na podnet svojho profesora napísal ešte ako gymnazista svoj prvý esejistický text,⁴ uvedomil si, že jednoduchá literárna interpretácia mu nestačí, ale potrebuje určiť, vysvetliť a sformulovať určité pojmy, medzi ktorými nechýbal ani mýtus. Tu niekde sa začína jeho metóda vkladania vedeckých poznatkov z oblasti dejín náboženstiev do literárneho textu, ktorej sa bude pridŕžať po celý život. Je výsledkom prelínania sa aktivity vedca a spisovateľa.

Do roku 1940 sa mu podarilo publikovať v Rumunsku vedecké práce *Ázijská alchymia* (*Alchimia asiatică*, 1934), *Kozmológia a babylonská alchymia* (*Cosmologie și alchimie babiloniană*, 1937), niekoľko románov (*Isabel a diablove vody – Isabel și apele diabolului* 1930; *Maytreji*, 1933; *Chuligáni – Huliganii*, 1935; *Slečna Kristína – Domnișoara Cristina*, 1936, *Had – Șarpele*, 1937, a i.) a poviedok (*Tajomstvo doktora Honigbergera – Secretul doctorului H.*, 1940; *Noci v Serampúre – Nopti la Serampore*, 1940). Eliadeho intelektuálny profil sa sformoval pred druhou svetovou vojnou, keď bol študentom na Univerzite v Bukurešti a potom tam prednášal na katedre logiky a metafyziky, ale k jeho intelektuálnemu dozrievaniu prispel aj vyše dvojročný pobyt v Indii, kde študoval indickú filozofiu. Ešte pred definitívnym odchodom do exilu v roku 1940 sformuloval hlavné línie vlastnej filozofie, religionistiky, mytológie svetových náboženstiev a metafyziky. Viacerí historici náboženstiev sa zhodli v presvedčení, že Eliadeho práce, ktoré napísal a za života vydal počas vo Francúzsku a neskôr v USA (*Pojednanie o dejinách náboženstiev – Traité d'histoire des religions*, 1949; *Mýtus o večnom návrate – Le Mythe de l'éternel retour*, 1949; *Jóga. Nesmrteľnosť a sloboda – Le Yoga. Immortalité et liberté*; 1954; *Posvätné a profánne – Le Sacré et le Profane*, 1957; *Dejiny náboženských predstáv a ideí I.-III. – Histoire des croyances et des idées religieuses*, 1976–1983) sú prehlbením myšlienok a téz, pôvodne vyslovených a publikovaných ešte v rodnom Rumunsku.

Eliadeho ako duálnu osobnosť charakterizuje na jednej strane spôsob bytia, o ktorom sa dozvedáme z denníkových zápiskov, neustála potreba vidieť a pochopiť celok a podstatu bytia, na druhej strane posadnutosť podrobnou analýzou vedeckých textov a encyklopedickým obsiahnutím faktov. Rovnako ho priťahovalo všetko intelektuálne podstatné aj vedľajšie, nadčasové aj každodenné, mystika aj literatúra. Takáto du-

alita bola preňho prirodzená a vedel žiť súčasne na rôznych spirituálnych úrovniach. Plynutie času, jeho prežívanie, únik z času, keď bol ako vedec nútený žiť a premýšľať v historickom čase a zaoberať sa príčinnosťou vecí, ale ako umelec mohol prekračovať historickú skutočnosť a nachádzať skutočný zmysel vývoja ľudstva, znamenalo pre Eliadeho duálne prežívanie života. Podľa jeho vedeckých názorov sa práve archaický človek pokúšal vzdorovať skazonosnému času, keď žil vo svojom cyklickom čase. Ako literát sa uspokojil s predstavou sveta ako mikrokozmu, v ktorom dominovalo zmierenie protikladov (*coincidentia oppositorum*). Posvätný priestor vnútorného poznania preňho predstavovala mýtická stredová os, ktorá je obrazom kozmu, kde sa on nachádza ako spisovateľ. Ak je pre vedca objavenie stredu sveta možné bez iniciačných procesov, pre literárneho tvorca si vyžaduje predstavu iného stredu sveta (*imago mundi*), spojeného s iniciáciou. Je to predstava posvätného stredu pomocou kreatívnych obrazov a symbolov, zjavených v osobnej skúsenosti autora, nie prostredníctvom vedeckého bádania. V literárnych textoch, ktoré majú často autobiografické črty, potláča vedeckú skúsenosť a precíznosť literárnymi obrazmi, symbolmi a poetickou skúsenosťou, vytvára svet predstáv a obrazov častokrát bez toho, aby ich musel vysvetliť. Podľa neho nemá vedecká predstavivosť ďaleko od umeleckej predstavivosti, a jeho vedecké práce takmer vždy vyjadrujú reálne sny ľudstva. Tieto dve zamerania uňho nachádzajú zmierenie. Aj literárnu kreativitu považuje za nástroj poznania, lebo odkrýva významy vysnívaných svetov a hlboké rozmery ľudského bytia.

Eliade žil od roku 1940 vo viacerých krajinách (Anglicko, Portugalsko, Francúzsko, USA), a to mu ako kreatívnemu človeku umožnilo prežiť taký druh bytia, aký by v rodnom Rumunsku určite nespoznal. V knihe rozhovorov *Skúška labyrintom* (*L'Épreuve du Labyrinthe*, 1978) povedal:

Odyseus je pre mňa prototypom človeka nielen moderného, ale aj spojeného s budúcnosťou, pretože je typom prenasledovaného cestovateľa. Jeho cesta je cestou do stredu, do Itaky, inými slovami do stredu samého seba. Bol dobrý navigátor, no osud – lepšie povedané iniciačné skúšky, z ktorých mal vyjsť ako víťaz – ho ustavične nútili odkladať návrat domov. Myslím si, že mýtus o Odyseovi je pre nás veľmi dôležitý. Každý máme v sebe niečo z Odysea, podobne ako on sa hľadáme, a potom dúfame, že sa dostaneme domov, a keď znovu nájdeme vlasť, domov, opäť nájdeme samých seba. Lenže pri každom putovaní, podobne ako v labyrinte, jestvuje riziko, že sa stratíme. Ak sa človeku podarí vyjsť z labyrintu a nájsť domov, vtedy sa stane iným človekom.⁵

Eliade si teda uvedomoval, že exilom, ktorý bol veľkým zlomom v jeho živote, sám vstúpil do labyrintu. Uvedenými slovami čiastočne vysvetľuje svoju dualitu vedca a spisovateľa, ale aj svoje zrodzenie prostredníctvom iniciácie a opätovné mýtické znovuzrodenie, v ktorom sa stratený raj a strach zo smrti stretnú vo vnútornom uvedomení si skúsenosti. V jeho prípade však ide o dva navrstvené labyrinty, ktoré sa niekedy stretnú, inokedy sa zdvoja alebo sa postaví proti sebe. Prvým labyrintom je labyrint vedecký a druhým labyrint umeleckých textov s mýticko-symbolickou hodnotou. Ako umelec má schopnosť prechádzať oboma súčasne, hoci každý z nich predstavuje mechanizmus zdanlivo protikladného pôsobenia. Ako mysliteľ hľadal pomocou štúdia náboženstiev zmysel ľudského života a možnosti záchrany človeka:

Náboženstvo odráža všetky existenciálne situácie, krízy, nádeje i sklamanie ľudstva. V týchto jeho rozličných štádiách a etapách objavujeme a skúmame celého ľudského ducha. Preto sa nazdávam, že dejiny náboženstva sú oveľa významnejšou vednou disciplínou ako ostatné historické odbory.⁶

Bol vychovaný v tradičnej pravoslávnej viere, no veľmi skoro si uvedomil, že východné kresťanstvo žije skôr z tradície a jeho vonkajšia stránka, liturgické obrady a ich okázalosť, sa javí oveľa dôležitejšia než obsah. Ako študent filozofie cítil, že nemôže pochopiť osud človeka a jeho špecifický spôsob bytia vo svete bez toho, aby poznal archaické fázy náboženskej skúsenosti. Zároveň nevedel tieto korene odhaliť iba v náboženskej tradícii pravoslávnej cirkvi, ktorej bol členom. Bolo mu jasné, že asi ťažko odhalí zmysel a poslanstvo kresťanstva iba prostredníctvom vlastnej tradície. Preto išiel ďalej a do hĺbky, najprv k Starému zákonu a potom do Mezopotámie, Egypta a Indie. Pri hľadaní koreňov teda zostupoval do hĺbok kultúrnej minulosti ľudstva. Zaujímali ho predovšetkým archaické a primitívne spoločnosti, pri skúmaní ktorých ho zaujala spoločná črta, ktorou bol „odpor ku konkrétnemu, historickému času, túžba po periodických návratoch do mýtického času počiatkov, do Veľkých Čias.“⁷ Pod mýtickým časom počiatkov chápal obdobie, keď sa božím zásahom premenil chaos na poriadok, uskutočnilo sa stvorenie, a to zachytáva práve mytológia. V odmietavom postoji k historickému, profánnemu času nevidel snahu o konzervovanie primitívnych spoločností, ale v istom zmysle metafyzické zhodnotenie ľudského života. Tradičné spoločnosti videli v mytológii skutky Boha alebo bohov, a preto pre ne predstavovala posvätnú realitu, nebeský model. Rituál potom stelesňoval nielen symbolické opakovanie toho, čo sa stalo na počiatku, ale aj dotýkanie sa posvätného, opakované prežívanie stretnutia s transhistorickým modelom.

V Eliadeho predstave boli archaickí ľudia šťastnejší a vyrovnanejší s osudom. Vychádzalo to z ich viery v mytológiu, resp. v božstvo, a to dodávalo ich životu zmysel. Moderná spoločnosť je zasiahnutá relativizáciou všetkého, aj Boha, úpadkom náboženstva, a poznačená je celkovou desakralizáciou. Eliadeho riešením je návrat k prameňom, k mýtom, k posvätnému, ktoré by mal človek opäť hľadať. Posvätné nezmizlo celkom zo sveta, iba sa v ňom ukrylo a človek musí mať odvahu podstúpiť iniciačnú skúšku, prejsť od amnézie, v ktorej sa nachádza súčasná spoločnosť, k anamnéze a rozpamätať sa na mýtické časy. Archaický človek vo svojej každodennej činnosti napodobňuje bohov, opakuje ich činy. Preto je dôležitá existenčná hodnota mýtu. Mýtus upokojuje, zaháňa strach, dáva človeku istotu. Mýtus vyjadrujúci udalosti, ktoré sa stali *in illo tempore*, bol pre myslenie archaického človeka pravdepodobne prvou cestou poznania sveta, kde žil. Preňho neexistovali dva obrazy sveta – jeden reálny, resp. objektívny a druhý mýtický, ale realitou bol samotný mýtus. Ten však nepredstavuje len prvotné poznanie, zároveň je nástrojom, ktorý nás privádza k poznaniu. Je spojený s hrou a s rituálom. Prvotná funkcia mýtu spočívala vo fixovaní vzorových príkladov všetkých dôležitých ľudských činností. Mýtus sa vždy vracia k pôvodnému (Eliadeho esej *Mýtus o večnom návrate*).

Keďže mýtus sa viaže ku vzniku určitej situácie, k založeniu niečoho, rozdeľoval Eliade mýty podľa ich pôvodu na mýty o pôvode sveta (kozmogonické), o pôvode človeka (antropologické), o konci sveta (eschatologické), na mýty o smrti, o večnom opakovaní kozmogónie atď. Z rumunských kreácií mýtov považoval za najdôležitejší

dácky mýtus o Zalmoxidovi, ktorý mal podľa neho veľký vplyv na duchovnú stránku Rumunov.

Napríklad kult Zalmoxida, podobne ako mýty, symboly a rituály, z ktorých čerpá rumunský folklór, má pôvod v duchovných hodnotách starších než veľké staroveké civilizácie Blízkeho východu a oblasti Stredomoria. (...) Vieme, že v niektorých mýticko-rituálnych obradoch roľníkov strednej a juhovýchodnej Európy prežívali ešte začiatkom 20. storočia mytologické a rituálne prvky, ktoré v starovekom Grécku vymizli už v predhomérovských časoch.⁸

Eliadeho mytologický systém vychádza z definície, ktorú uviedol v práci *Posvätné a profánne*⁹:

Mýtus hovorí o posvätnom čine, o prvotnej udalosti, ktorá sa stala na počiatku Čias, ab initio. Rozprávania posvätných udalostí sa rovná odhaleniu tajomstva, pretože postavami mýtu nie sú ľudské bytosti, ale bohovia alebo civilizační hrdinovia, takže ich gestá sú ako tajomstvá, ktoré by človek nemohol spoznať, keby mu neboli odhalené. Rozprávať mýtus znamená rozprávať o tom, čo sa stalo ab origine. Rozprávaný, odhalený mýtus sa stáva apodiktickou pravdou, základom absolútnej pravdy. Mýtus znamená vznik novej kozmickej „situácie“, rozpráva o „stvorení“, o tom, ako sa niečo stalo, ako niečo začalo existovať. Preto je mýtus spojený s ontológiou, lebo rozpráva len o realitách, o tom, čo sa naozaj stalo, čo sa naplno prejavilo.¹⁰

Z citovaného úryvku je zrejmé, že Eliade prikladal veľký význam prvotnosti príbehu a aktu rozprávania. Je evidentná paralela medzi mýtom a literárnym rozprávaním, ktoré vypovedá o tom, do akej miery stráca mýtus svoj posvätný charakter. Z tohto hľadiska možno považovať literárne rozprávania za pozostatok mýtu, ktorý upadol do zabudnutia vinou postupnej desakralizácie sveta.

Eliade ďalej upresňuje, v akom čase sa príbeh odohral (*in illo tempore, ab initio, in principio*). Funkcia mýtu ho však zaujíma nielen v tradičnej spoločnosti (ako vedca), ale aj v literárnej tvorbe.

Je známe, že literatúra, či už ústna, alebo písaná, je dcérou mytológie a zdedila niečo z jej funkcií: rozprávať o udalostiach, rozprávať o niečom **významnom** (zvýraznil M. E.), čo sa odohralo vo svete. Myslím si, že každé rozprávanie, dokonca aj o niečom veľmi obyčajnom, je predĺžením veľkých príbehov, obsiahnutých v mýtoch, ktoré vysvetľujú, ako sa zrodil tento svet a ako sa zrodil náš úd, tak ako ho poznáme dnes. Myslím si, že náš záujem o rozprávania je súčasťou nášho spôsobu bytia vo svete. Zodpovedá našej potrebe počuť, čo sa stalo, čo vykonali iní ľudia a čoho sú schopní: riskovania, dobrodružstiev, rozličných skúšok. Nie sme ako neživé kamene, ani ako kvety alebo hmyz, ktorý má predurčený život, ale sme ľudské bytosti, formované **udalosťami** (zvýraznil M. E.). Takže človek sa nikdy nevzdá možnosti počúvať príbehy.¹¹

Tak ako vytvára literatúra vlastný svet, aj mýty nám odhaľujú vznik svetov, spôsobov bytia (rastliny, zvieratá, človek), inštitúcií, správania atď. O predĺžení mýtu do literatúry možno teda hovoriť nielen preto, že určité štruktúry a mytologické bytosti sa nachádzajú v imaginárnom literárnom svete, ale predovšetkým preto, že v oboch prípadoch ide o akt stvorenia istých paralelných svetov.

Eliade ďalej zdôrazňuje degradáciu a postupné vytrácanie sa veľkých mýtov ľudstva, čím sa otvorila cesta k literatúre. To znamená, že sa nenaplnil jednoduchý vzo-

rec: zomrel mýtus = zrodila sa literatúra. Mýtus sa len oslabil, a to tým, že zanikol svet, v ktorom žil. Ako dôkaz uvádza stredoveké romány o hľadaní svätého Grálu, z ktorých je evidentné, že mýtus žije ďalej v literatúre, ktorá nezničila mýtickú kreativnosť. Odkaz na svätý Grál nachádzame aj v jeho románe *Svätojánska noc*. Študovať mýty neznamená len osvetliť niektorú etapu z dejín ľudského myslenia, ale aj lepšie pochopiť súčasníkov, nakoľko sa v mýte ukrýva univerzálny kód, ktorý možno uplatniť na moderného človeka. V spomínanom románe rozvinul Eliade putovanie Percevala, ktorý sa vyberie hľadať Boha. Na tejto ceste ho čaká množstvo skúšok, omylov, duchovných zjavení, stretnutí s posvätným a nadprirodzeným, aby tak pomaly odhalil zmysel vlastného života. Prostredníctvom hlavnej postavy Štefana Vizira zároveň vložil do románu koncepciu návratu do mýtických čias. Štefan sa podobne ako archaický človek stavia proti historického času, ktorý ho obmedzuje, a túži nájsť strategický raj. Historický čas pôsobí ako teror, vyvíja na človeka nátlak, aby sa obmedzil iba na jediný spôsob videnia sveta. Lenže pre Štefana (podobne ako pre Eliadeho) existuje aj možnosť, ako sa vymaniť z tohto sputnávajúceho času, ako z neho vyjsť a tým aj možnosť iného pohľadu na svet. Neustále si uvedomuje, ako ho historický čas posúva k smrti, a na tejto ceste odhaľuje vďaka rôznym znameniam a zdanlivým náhodám zmysel svojho bytia, resp. dospieva k dôležitému poznaniu týkajúceho sa záchranu. Percevalovi sa ešte správnym položením otázky podarilo zachrániť celé kráľovstvo, no Štefan už môže zachrániť iba sám seba.

Vždy sa dá niečo urobiť. Neexistuje historická chvíľa, v ktorej by človek nebol taký slobodný, aby mohol robiť, čo sa mu páči. Ale nemôže to robiť pre iného; môže to robiť len pre seba... Aby som použil kresťanskú terminológiu, človek môže spasiť iba sám seba; nemôže pomôcť inému, aby sa spasil; už nemá čas! Čas zrýchlil svoj rytmus. Bude nám stačiť iba na to, aby sme sami vyviazli. Nemôžete podať pomocnú ruku inému...¹²

Štefan Viziru sa tak stáva novodobým Percevalom, ktorý sa cíti byť väzňom času, a preto je jeho jedinou túžbou z neho vystúpiť. Čas je jeho Grál, len nevie, ako z neho vykročiť (ako ho nájsť), lebo nepozná tú správnu otázku. Až na konci putovania dospel k poznaniu, že podmienkou plného prežitia života je pre človeka stotožnenie sa s Kozmom (alebo s Bohom) a so všetkými ľuďmi, ale aj to, že každý človek je zároveň individualitou, ktorá má svoje zvláštne poslanie, a to môže naplniť len on sám. Legenda o svätom Grále sa tak stala univerzálnou a jej začlenením do literárneho textu Eliade ukázal, že je stále aktuálna, a aj to, ako možno prostredníctvom nej pochopiť moderného človeka.

Eliade stotožňuje literatúru s novou formou mytológie, s mytológiou moderného človeka, ktorý sa vzdialil od posvätného a pociťuje naliehavú potrebu snívať. Potreba uniknúť z reality a utiekať sa k alternatívnym svetom prostredníctvom literatúry, ktorá vie poopraviť realitu a čitateľovi dáva jednak oslobodzujúcu silu, jednak schopnosť brániť sa pred agresiou vonkajšieho sveta, je zrejmé. Mircea Eliade však už vyše polstoročia čitateľovi ponúka návod, ako uniknúť teroru dejín a ako sa vymaniť z pút historického času. Dáva mu šancu snívať, zakúsiť cestovanie časom, vyjsť z reálneho času a priestoru, predbehnúť historický čas, podstúpiť amnéziu aj anamnézu, okúsiť omladnutie, zažiť cestu najrôznejšími labyrintmi, dešifrovať kódy, rovnice a utajené informácie, odhaľovať vo všednostiach veľké tajomstvá, slovom, v profánnom obja-

vovať posvätné. Eliade mýtus vo svojej tvorbe neničí, ani sa ho nesnaží demýtizovať. Uvedomuje si však, že mýtus v tvorbe predstavuje menej rozprávania a skôr je duchovnou štruktúrou.

O literárnych záujmoch M. Eliadeho v období medzi rokom 1940, keď odišiel z Rumunska na miesto kultúrneho ataše do Londýna a potom do Lisabonu, a rokom 1945, keď si v Paríži opäť začína viesť denník, máme pomerne málo informácií. Okrem toho, že sa venoval najmä výskumu dejín náboženstiev, prechádzal aj dvoma významnými skúškami – začínal písať po francúzsky a zmieril sa so životom v exile. Tým, že sa však nezriekol rodnej rumunčiny (až do smrti písal beletriu výlučne po rumunsky, no odborné práce po anglicky alebo po francúzsky), prijal dvojitú identitu. Podľa svedectva E. Simiona¹³ chcel za každú cenu ostať rumunským spisovateľom. Exil poznačil jeho existenciu a dodal iný rozmer najmä jeho vedeckej kariére. Vlastná literatúra ostala v tieni a pri čítaní jeho denníka si uvedomíme, že medzi Eliadem-mytológom a Eliadem-prozaikom prebiehal istý čas súboj. Bol pohltý najmä vedeckou činnosťou. Aj vďaka tomu nepocítoval hanbu za to, že ako Rumun pochádza z „malej“ kultúry. Exil sa stal súčasťou jeho mýticko-rituálneho scenára, predstavoval dlhú inicačnú skúšku.

V prozaickej tvorbe mení Eliade po roku 1945 myslenie, štýl aj témy. Všetko to súvisí so vznikom jeho všeobecnej teórie o zrode a funkcii mýtu. Pri skúmaní náboženstiev sledoval spôsob, akým sa isté archetypy vracajú do správania moderného človeka. Eliadeho náboženská antropológia vypovedá aj o epickej výstavbe a symboloch románu *Svätojánska noc* a poviedok, publikovaných od roku 1963. Všetko to súvisí s Eliadeho uvažovaním o religióznom človeku a o mýticko-rituálnom scenári, ktorý profánny človek v sebe nevedomky nosí a necháva sa ním nedobrovoľne niesť vo svete, z ktorého sa stiahol Boh. V Eliadeho myslení dominuje myšlienka „objavovania posvätného v živote“, podľa ktorej posvätné ešte celkom nevymizlo z modernej spoločnosti a človek nie je na svete sám. Zárodok tejto myšlienky badať už v esejach z tridsiatych rokov, keď písal o potrebe znovu nastoliť prvotné, pôvodné vzťahy človeka, znovu nájsť kozmický čas a odhaliť funkciu mýtu. Posvätné je podľa Eliadeho jedným z prvkov štruktúry vedomia, a nie chvíľou z dejín vedomia. „Skúsenosť s posvätným je neoddeliteľne spojená s úsilím človeka vybudovať svet, ktorý by mal nejaký význam.“¹⁴ Keďže moderný svet je zdanlivo prázdny, moderný človek má pocit totálnej samoty, ktorú mu pomáhajú prekonať humanitné vedy. Lenže Eliadeho úsilím je dokázať, že svet nie je prázdny a človek má šancu zachrániť sa, ak dokáže zhodnotiť duchovnú stránku svojej bytosti. Na to ale musí v prvom rade zmeniť svoj pohľad na svet a na jeho zmysel. Svet je koherentný, nič v ňom nie je náhodné. Je plný znamení, periodicky sa znovu vytvára, a to je aj funkcia mýtov a rituálov: dokázať, že život možno donekonečna predlžovať.

Ústredným bodom Eliadeho antropológie je postavenie moderného človeka a možnosti jeho záchranu. Človeka, ktorý je zúfalý, bez nádeje, väzeň histórie, drobná súčiastka v hrozivom súkolí. Lenže podľa Eliadeho to tak celkom nie je. Boh sa síce stiahol zo sveta, no zanechal v ňom stopy. Moderný človek už neverí v posvätné udalosti, hoci tieto sa prejavujú vo všetkých jeho činoch. To je dôvod navyše, aby sme znovu objavili mýty, lebo len tak môžeme znovu objaviť posvätný rozmer života. Eliade chce za každú cenu dokázať, že človek neprišiel celkom o svoje duchovno, že

nie je len sumou komplexov, ale sumou mýtov. Má blízko k C. G. Jungovi, ktorého aj osobne poznal, a v článku *Stretnutie s C. G. Jungom*¹⁵ zdôraznil, že jeho vlastná filozofia jednoty protikladov má blízko k Jungovej interpretácii kolektívneho nevedomia z diela *Psychológia a alchymia (Psychologie und Alchemie, 1944)*, ktorá sa zhoduje s Eliadeho myšlienkou o prežívaní mýtov v kolektívnom vedomí a v činoch jednotlivca. Ak je teda moderný človek v kríze, je to preto, že zabudol, odkiaľ pochádza, keďže pozitivistické vedy mu to nepomáhajú odhaliť. Eliadeho antropológia je založená na tej možnosti, podľa ktorej má moderný človek prístup k „svetu počiatkov“, môže sa dotknúť posvätného a tak sa zachrániť. Je založená aj na myšlienke, že posvätné je prítomné vo svete a v človeku, že v histórii je ukrytý nerozpoznatelný mýticko-rituálny scenár, že existuje zamaskovaná mytológia, systém znakov a hierofánií, s ktorými je konfrontovaný areligiózny človek tzv. profánnej spoločnosti. Tento človek má možnosť zúčastňovať sa na posvätnom prostredníctvom snov, snívania v bdelom stave, nostalgického spomínania, ba aj prostredníctvom zábavy, akou je čítanie alebo umelecké či divadelné predstavenie.

Eliadeho uvažovanie o literatúre je po roku 1945 úzko prepojené s jeho predstavou o modernom človeku a s myšlienkami o antropokozmickom, archaickom symbolizme. Povojnová próza M. Eliadeho (jeden román a viaceré poviedky) obsahuje znamenia, viac alebo menej známe mýty, rituálne zjavenia a zmiznutia. Preto sa tieto prózy označujú ako fantastické. Eliade však nikdy explicitne nedefinoval svoju fantastickú tvorbu. E. Simionovi, ktorý pripravoval do tlače výber z jeho poviedok a požiadal ich autora o predslov, napísal v roku 1981 okrem iného toto:

V *Denníku*, ale aj v niektorých iných textoch som sa zmienil o svojej koncepcii tzv. fantastickej literatúry. O tej, ktorá sa odlišuje napríklad od literatúry E. A. Poea alebo J. L. Borgesa. Stačí, keď poviem, že sa zhoduje s mojou koncepciou mystického myslenia a imaginárnych svetov, ktoré vytvára. Svetov, ktoré sú paralelné s každodenným svetom a ktoré sa odlišujú v prvom rade inou skúsenosťou s časom a priestorom. Čo ale neznamená, že próza, ktorú píšem, je inšpirovaná mojím výskumom porovnávacích dejín náboženstiev a môžu jej rozumieť iba čitatelia mojich štúdií. (...) Paralelné svety, ktoré odhaľoval každý príbeh, boli ovocím kreatívnej imaginácie, nie erudície ani hermeneutiky historika náboženstiev.¹⁶

Pre Eliadeho nie je fantastické rozprávanie štruktúrou alebo špeciálnou epickou metódou, ale pohľadom na svet a postojom k spôsobu bytia človeka vo svete. Jednak v historickom, jednak v druhom, širšom svete, ktorý zahŕňa tak dejiny, ako aj jednotlivca. Toto je dôležitý bod eliadovského uvažovania o charaktere a možnostiach modernej fantastickej literatúry. V denníkovom zázname z 5. januára 1952 čítame:

Musím napísať dlhý článok. (...) Ukázať autonómny, veľký a stály rozmer rozprávania, takú formu mýtu a mytológie, akú si osvojilo vedomie moderného človeka. Ukázať, že podobne ako archaický, ani moderný človek nemôže existovať bez mýtov, bez „exemplárnych“ príbehov. Ukázať metafyzickú hodnotu rozprávania, ktoré obchádzali realistické aj psychologizujúce generácie, zdôrazňujúce najprv psychologickú, potom širokospektrálnu analýzu, aby napokon dospeli k zápisu psychicko-mentálnych automatizmov.¹⁷

Aby podporil svoje tvrdenia, cituje autorov ako Th. Wilder, W. Faulkner a G.

Green, ktorí rehabilitovali priame rozprávanie a ukázali, ako do seba môže včleniť aj metafyziku, aj teológiu. Eliade teda bráni autonómiu priameho rozprávania, schopného vyjadriť metafyzický a existenčný rozmer človeka, ktorý nemôže žiť bez mýtov. Druhou dôležitou myšlienkou Eliadeho chápania fantastickej literatúry je myšlienka nerozpoznateľnosti zázraku, podľa ktorej sa po Vtelení transcendentno ukrylo vo svete alebo v dejinách, a tak sa stalo nerozpoznateľným. Po dotyku s ním sa však priemerní ľudia postupne menia (Gavrillescu v poviedke *U Cigánok*, Emanuel vo *Vykladačovi kameňov*, Pantelimon v *Pelegríne*, Dajan v poviedke *Dajan*). Umenie autora fantastickej literatúry je tak založené na odhaľovaní transcendentálneho základu, ukrytého v hĺbkach existencie. Eliade, ktorý verí v budúcnosť takejto literatúry, tvrdí, že súčasná literatúra robí chybu v tom, že sa neotvára svetu a človeku, ktorý už o sebe veľa zistil vďaka psychoanalýze, etnológii či religionistike. Nová literatúra však nebude mať nič spoločné s romantizmom 19. storočia, ani s dekadentnou či symbolistickou literatúrou. A nebude ani úniková, bez spojenia s realitou, pretože sa bude opierať aj o objavy 20. storočia.

A táto prístupná, mnohovýznamová, očarujúca literatúra bude pre mladých ľudí, ktorí sú dnes zavretí vo svojom prázdne, predstavovať prístup k *významu*. Znovu nájdeme epické rozprávanie, ktorého sa vzdala nová vlna. Nájdeme v ňom mýtus, symboliku, rituály, ktorými sa živili všetky civilizácie. Toto bude nová mytológia.¹⁸

Eliade uvažuje o obrode modernej literatúry (nielen fantastickej a nielen románu) vďaka znovuobjaveniu mýtov. Mýtické rozprávanie, ako si ho predstavuje, má iniciačnú funkciu: predstavuje človeka, ktorý *zabudol*, a jeho mýtický pôvod. Moderný človek, nech by sa ocitol aj v tej najobyčajnejšej situácii, vždy je aj nositeľom znamení a má šancu dospieť iniciáciou k posvätnosti. Mýtus je bezpečným priestorom pre človeka. Eliadeho predstava fantastického je založená na rozdielnom vnímaní času, na paralelných časoch a na prechádzaní z jedného do druhého, z historického do posvätného, na amnéziách, ktoré prichádzajú a odchádzajú. Postavy v románe *Svätoján-ska noc*, pri ktorého písaní sa v podstate zrodilo Eliadeho mýtické rozprávanie, prechádzajú mimovoľne z fantastického do psychologického času, a napokon ich pohltí historický čas. Podobne je to aj v autorových poviedkach (napr. *U Cigánok*, *Na ulici Mântuleasa* alebo *Les trois Grâces*). Popri čase je to vždy aj priestor, ktorý podstupuje rôzne metamorfózy. V prvom rade nikdy nie je prázdny. Kto vie hľadať, objaví v ňom znamenia, ktoré ho vedú ďalej. Všetky Eliadeho poviedky, počnúc poviedkou *Velký muž*¹⁹ (1945), vytvárajú súbor znamení, ktoré sa rituálne objavujú a potom miznú. Hlavnej postave sa vždy niečo prihodí, čo ju potom vedie na iné miesto a do iného času. A najmä ovplyvňuje jej ďalší osud, mení zmysel obvykle priemernej existencie. Je to iniciačná skúška, ktorú hrdina podstupuje častokrát bez toho, aby si to vôbec uvedomoval. V spomínanej poviedke je zlomovým bodom chvíľa, keď si hrdina náhodou uvedomí existenciu skrytého sveta, ktorý zdedil v podobe genetickej výbavy. Chápe, že sa s ním niečo deje, no nerozumie tomu. Eliadeho hrdina nemá takto pociť niečoho neskutočného, neuvedomuje si niečo mýtické, pociťuje len nesmierne nedorozumenie, z ktorého nevie vyjsť. Je to prípad Gavrillesca (*U Cigánok*) alebo doktora Fărămu (*Les trois Grâces*²⁰). Čitateľ sa postupne nabíja všetkými znameními. Mení sa na hermeneuta, vníma existenciu paralelného sveta, v ktorom žijú symboly.

Mýtickým románom *Svätojánska noc* zavŕšil Eliade svoju románovú tvorbu, no mýtus ostal aj naďalej predmetom jeho literárneho záujmu. Po vydaní tohto románu sa venoval už len vedeckej práci a písaniu fantastických poviedok, na ktorých pozadí takisto ľahko odhaľujeme mýty. V poviedke *V tieni ľalie* (1982) poznačuje životy hrdinov, rumunských emigrantov, mýtus o stratenom raji a o novej Noemovej arche, ktorá je záchranou – exilom nielen pre Rumunov, čo zostali po druhej svetovej vojne vo Francúzsku, ale aj pre celé ľudstvo. V poviedke *Na ulici Mântuleasa*²¹ (1967) sa prostredníctvom viacerých naračných línií navrstvuje hneď niekoľko mýtov. Dominantný je mýtus o Šeherezáde (starý učiteľ Fărâma donekonečna rozpráva svojim vyšetrovateľov rôzne príbehy, ktorými sú takí zaujatí, až sa starcovi napokon podarí prežiť). Súčasťou príbehov je aj rozprávanie o mýtíckej bytosti obrovskej Oany, mýtus o Matke-Zemi, ktorý uvádza postava Lixandra, keď zostupuje do útrob Zeme. Okrem toho Eliade postavil proti sebe dve mytológie (protichodné spôsoby osvojovania si sveta): ľudovú, resp. folklórnu (Fărâma) a mytológiu moderného, technokratického sveta (vyšetrovateľ Dumitrescu). Mýtus o regenerácii ľudského organizmu je zastúpený v poviedke *Les trois Grâces* v príbehu jednej z troch ženských postáv Frusinel, ktorá stelesňuje modernú Persefonu. Neprirozené, rakovinové bujnenie buniek u nej vyvolá opačný medicínsky efekt, keď vedie k regenerácii organizmu pacientky. Eliade tak prostredníctvom literárneho textu pripomenul svoje presvedčenie, ktoré nadobudol štúdiom archaických spoločností, presvedčenie o tom, ako ľudské telo zabudlo, že bolo kedysi obdarené schopnosťou autoregenerácie buniek a odsúdené na „večnú mladosť“. Rakovina v tomto texte je symbolickým vyjadrením dávnej, mýtíckej regenerácie organizmu bez zásahu človeka. Aj mýtus cyklickej obnovy roka u Frusinel, ktorá mladne a starne presne podľa kolobehu prírody, je dôkazom, ako Eliade vkladal do svojich rozprávání mýty. Formálne sa mýtus nachádza v rovine deja, je akoby príbehom v príbehu. Schéma pôvodného príbehu je ale v literárnom texte častokrát zmenená tým, že autor k nej pridal nové významy, a tak obohatil pôvodný mýtus. Pre čitateľa ostávajú zdrojom vierohodnosti mýtov aj autorove obdivuhodné vedomosti z oblasti medicíny a fyziky, a aj preto sú autorove literárne tvrdenia na hranici reality a fantastickosti. Je len na čitateľovi, ako túto literárnu realitu prijme. K myšlienke biologického omladnutia sa Eliade vrátil aj v poviedke *Mladosť bez mladosti* (1978), kde oživuje mýtus o zásahu bleskom a ohňom, po ktorom prichádza očista a nový život. *Mýtus o Orfeovi a Eurydike* navodzuje v poviedke *Na Dionýzovom dvore* (1977). Eurydiku tu predstavuje speváčka Leana, ktorá v medzivojnovom období spieva po bukureštských krčmách. Orfeom je básnik Adrián, ktorému sa ukazujú rôzne znamenia, ale ktorý pri akejsi nehode stratil spojenie so životom. Mýtus je modifikovaný: Adrián (Orfeus) trpí stratou pamäti, Leana (Eurydika) spieva s pocitom, že tak plní akúsi posvätnú úlohu utešovať ľudí, ktorí stratili zmysel pre tajomstvo, čím sa pieseň stáva cestou záchrany. Mýtus tvorivosti je zrejmy v poviedkach *Inkognito v Buchenwalde* (1974) a *Generálske uniformy* (1971), v ktorých je divadelné predstavenie formou zjavujúcou význam a zachraňujúcou ľudského ducha.

Tým, že Mircea Eliade zasadil dávne a známe mýty do nového, moderného prostredia a obohatil ich o nové významy, resp. ich posunul do nových polôh, potvrdil to, čo rád zdôrazňoval: že literárny záznam neničí mytologickú kreativitu, ale naopak, ďalej ju rozvíja. Známý je Eliadeho hlboký vzťah k rodnej Bukurešti, ktorú vo svo-

jich literárnych prácach priam mýtizoval. Urobil z nej stred svojho sveta, do ktorého zasadil prevažnú časť svojich povojnových diel, a tak si udržoval spojenie s mestom a krajinou, do ktorej sa už nikdy nevrátil.

POZNÁMKY

- ¹ *Svätojánska noc*. Bratislava: Dilema, 2000, prel. Jana Páleníková, s. 562. Je to posledný Eliadeho román. Písal ho v exile v rokoch 1949–54. Prvýkrát vyšiel po francúzsky v roku 1955 ako *La forêt interdite*, po rumunsky ako *Noaptea de Sânziene* až v roku 1971, taktiež v Paríži.
- ² *Jurnal I (1941–1969)*. Humanitas, București 2003, s. 273.
- ³ *Mitul eternei reîntoarceri*, kapitola *Arhetipuri și repetare*. București: Univers enciclopedic, 1999, s. 11–14.
- ⁴ Za esej *Ako som našiel kameň filozofov (Cum am descoperit piatra filozofală, 1921)* získal prvú cenu v celoštátnej súťaži stredoškôľakov, ktorú iniciovala redakcia časopisu *Jurnalul științelor populare*. Opäť bola publikovaná v knihe *Cum am gasit piatra filozofală. Scrieri din tinerețe, 1921–1925*. București: Editura Humanitas, 1996.
- ⁵ *Încercarea labirintului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1990, s. 85–86.
- ⁶ *Na ceste za absolútnom*. Rozhovor s Mirceom Eliadem. In: *Kritika & Kontext*, Vol. 3, 1998, No. 1, s. 61.
- ⁷ *Mitul eternei reîntoarceri*. București: Univers enciclopedic, 1999, s. 7.
- ⁸ *Od Zalmoxida k Čingischánovi*. Praha: Argo, 1997, s. 11.
- ⁹ *Sacrul și profanul*. București: Humanitas, 2000.
- ¹⁰ Cit. d., s. 65.
- ¹¹ *Încercarea labirintului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1990, s. 141–142.
- ¹² *Svätojánska noc*. Bratislava, Dilema, 2000, s. 318.
- ¹³ Opísal ho v knihe *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian*. București: Cartea românească, 1977. Je to kniha spomienok na niekoľkoročný pracovný pobyt v Paríži, počas ktorého sa osobne stretol s M. Eliadem. Simion je v súčasnosti uznávaným odborníkom na Eliadeho dielo v Rumunsku.
- ¹⁴ *Fragments d'un journal, I*. Paris: Edition Gallimard, 1973, s. 555.
- ¹⁵ *Întâlnirea cu Jung* z roku 1952. Neskôr bol uverejnený v publikácii *La créativité et ses symboles*. Paris: Gallimard, 1986.
- ¹⁶ SIMION, E.: *Mircea Eliade, spirit al amplitudinii*. București: Editura DEMIURG, 1995, s. 159.
- ¹⁷ *Jurnal I (1941–1969)*. București: Humanitas, 2003, s. 215–216.
- ¹⁸ SIMION, E.: *Mircea Eliade, spirit al amplitudinii*. Cit. d., s. 163.
- ¹⁹ Bola uverejnená vo výbere z Eliadeho fantastickej tvorby *La țigănci și alte povestiri (U Cigánok a iné poviedky)*. Editura pentru literatură, București 1969. Knihu zostavil a úvodnú štúdiu *Dialectica fantasticului* (Dialektika fantastického) napísal Sorin Alexandrescu, známy rumunský znalec Eliadeho diela. Do vydania zaradil aj poviedky *Tajomstvo doktora Honigbergera (Secretul doctorului H.)*, *Noci v Serampúre (Nopti la Serampore)*, *U Cigánok (La țigănci)*, *Most (Podul)*.
- ²⁰ Po slovensky bola uverejnená vo výbere z Eliadeho fantastickej poviedky *V tieni lalie*. Bratislava: Petrus, 2005, spolu s poviedkami *U Cigánok*, *Les trois Grâces*, *V tieni lalie*, *Dajan*, *Vykladač kameňov*, *Most a Pelerína*.
- ²¹ Bola uverejnená v antológii *În curte la Dionis (Na Dionýzovom dvore)*. București: Cartea românească, 1981. Antológia obsahuje sedemnášť poviedok, medzi nimi *Inkognito v Buchenwalde*, *Generálske uniformy*, *Mladost bez mladosti* a rovnomennú poviedku *Na Dionýzovom dvore*.

LITERATÚRA

- ELIADE, M.: *Alchimia asiatică*. București: Editura Cultura poporului, 1934.
 ELIADE, M.: *Aspects du mythe*. Paris: Gallimard, 1963; v rumunskom preklade *Aspecte ale mitului*. București: Editura Univers, 1978.
 ELIADE, M.: *Cosmologie și alchimie babiloniană*. București: Editura Vremea, 1937.

- ELIADE, M.: *Cum am găsit piatra filozofală. Scrieri din tinerețe, 1921–1925*. Îngrijirea ediției și note de Mircea Handoca. București: Editura Humanitas, 1996.
- ELIADE, M.: Despre destinul romanului românesc. In: *Da și nu*, Vol. I, No. 4, 5. iunie 1936, s. 2-3.
- ELIADE, M.: *Domnișoara Cristina*. București: Editura Cultura Națională, 1936; v slovenskom preklade *Slečna Kristína*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988. Prel. Hilda Bunčáková.
- ELIADE, M.: *Fragments d'un journal*. Paris: Éditions Gallimard, 1973.
- ELIADE, M.: *Histoire des croyances et des idées religieuses*. Paris: Payot, 3 vol. I. De l'âge de la pierre aux mystères d'Eleusis, 1976. II. De Gautama Bouddha au triomphe du christianisme, 1978. III. De Mahomet à l'âge des Réformes, 1983; v slov. prekl. *Dejiny náboženských predstáv a ideí*. 3 zv. Bratislava: Agora. I. Od doby kamennej po Eleusínske mystériá, 1995, prel. Lúbia Vychovalá. II. Od Gautamu Buddhu po víťazstvo kresťanstva, 1997, prel. Lúbia Vychovalá. III. Od Muhammada po reformy, 1997, prel. Peter Solivajs.
- ELIADE, M.: *Huligani*. București: Editura Națională – Ciornei, 1935.
- ELIADE, M.: *Isabel și apele diavolului*. București: Editura Națională – Ciornei, 1930.
- ELIADE, M.: *În curte la Dionis*. București: Cartea românească, 1981.
- ELIADE, M.: *Jurnal I (1941 – 1969). Jurnal II (1970 – 1985)*. București: Humanitas, 2003.
- ELIADE, M.: *La țigănci și alte povestiri*. București: Editura pentru literatură, 1969.
- ELIADE, M.: *Maitreyi*. București: Editura Cultura Națională, 1933; v slovenskom preklade *Maitreyi*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988. Prel. Hilda Bunčáková a Lúbia Vychovalá.
- ELIADE, M.: *Le mythe de l'éternel retour*. Gallimard, Paris 1949; v rumunskom preklade *Mitul eternei reîntoarceri*. București: Univers enciclopedic, 1999.
- ELIADE, M.: *L'Épreuve du Labyrinthe*. Entretiens avec C. H. Rocquet. Paris: Belfond, 1978; v rumunskom preklade *Încercarea labirintului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1990.
- ELIADE, M.: *Le Sacré et le Profane*. Paris: Gallimard, 1956; v rumunskom preklade *Sacrul și profanul*. București: Humanitas, 2000.
- ELIADE, M.: *Le Yoga. Immortalité et Liberté*. Paris: Payot, 1954.
- ELIADE, M.: *Mythes, Rêves et Mystères*. Paris: Gallimard, 1957; v rumunskom preklade *Mituri, vise și mistere*. București: Univers enciclopedic, 1998.
- ELIADE, M.: *Noțiți la Serampore*. București: Editura Socec, 1940.
- ELIADE, M.: *Oceanografie*. București: Editura Poporului, Eseuri. 1934.
- ELIADE, M.: *Od Zalmoxida k Čingischánovi*. Praha: Argo, 1997.
- ELIADE, M.: Prezentarea unui roman indirect. Predslov k románu *Șantier* (Stavenisko). București: RumIrina, 1991, s. 11–13.
- ELIADE, M.: Romanul oceanografic. In: *Vitrina literară*, Vol. II, No. 6, 18. martie 1935, s. 1.
- ELIADE, M.: *Șarpele*. București: Editura Națională – Ciornei, 1937.
- ELIADE, M.: *Secretul doctorului Honigberger*. București: Editura Socec, 1940.
- ELIADE, M.: *Svätějanská noc*. Prel. Jana Páleníková. Bratislava: Dilema, 2000.
- ELIADE, M.: *Traité d'histoire des religions*. Paris: Payot, 1949.
- ELIADE, M.: *V tieni lalie*. Prel. Jana Páleníková. Bratislava: Petrus, 2005.
- FÎNARU, S.: *Eliade prin Eliade*. București: Editura Univers, 2003.
- GLODEANU, Gh.: *Coordonate ale imaginarului în opera lui Mircea Eliade*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001.
- JUNG, K. G.: *Psychologie und Alchemie*. (Psychologische Abhandlungen V) Zürich: Rascher, 1944.
- SIMION, E.: *Mircea Eliade, spirit al amplitudinii*. București: Editura DEMIURG, 1995.
- SIMION, E.: *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian*. București: Cartea românească, 1977.
- Kritika & Kontext*. Časopis kritického myslenia. Roč. 3, 1998, č. 1, s. 56–61.

MIRCEA ELIADE AND THE ROAD FROM THE MYTH TO THE NOVEL

Myth. Archaic Man. Sacred. Profane. Novel.

The study introduces the myth and its function in Eliade's literary method in the context of his religionistic conception of the function of the myth. The study is therefore conceptualized within a wider context to emphasize the mutual relationship between Eliade's scholarly and creative work. In studying traditional archaic societies and cultures Eliade came to define archaic ontology as a process of historical repetition of mythical archetypes, which reflects the relationship between the sacred and the profane. After researching the archaic society Eliade concentrates on the modern society, characterized by relativism and general desacralization. Eliade's solution is a return to the sources, the myth, which contains the universal code that can be applied to the modern man. In his literary work, Eliade shows this especially in his novel *La forêt interdite* and in the short stories written after World War II, which are constructed on the basis of well-known, partly modified myths to which they add a signifying dimension. Eliade thus shows that written literature does not destroy myths, but, on the contrary, can creatively prolong their life.

*PhDr. Jana Páleníková, CSc.
Katedra romanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
818 01 Bratislava
palenikova@phil.uniba.sk*